

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ – РАМ

САН СУЛТАНА

На средокраћу пута између Пожаревца и Великог Гралишта, смештени на невеликој заравни која се једном својом страном уздиже изнад реке Дунав, налазе се очувани остаци древног града. Тврђава има основу неправилног петоугла, највеће дужине од свега 34 метра и ширине 26 метара. Град чини пет снажних кула сличних по архитектонској концепцији, али различитих основа које садрже четири нивоа, по једна у сваком од темена, односно три на источном и две на западном бреду фортификације. Куле су имале приземље и три спрата, док је на сваком спрату био по једна отвор за топ.

Међу многим утврђењима на Дунаву од Београда до Кладова значајно место припада рамској тврђави. Дунав је вековима био природна граница између држава које су постојале на његовој левој и десној обали, па је разумљиво што се изградњи пограничних утврђења посвећивала изузетна пажња. При том је од великог значаја била њихова међусобна удаљеност и локација, и на једној и на другој обали. Сигурно је да је основни циљ њихове изградње био да штите границу и пограничне области, па зато није неочекивано да се на

истом месту налазе античке, византијске и средњовековне утврде, као што је случај у Раму. Тако посматран, Рам је био погодно место за одбрану границе, па је у том смислу одговарајући значај добио још у античко време, а имао га је и у потоњим столећима. Кад је током 16. века Османско царство присајединило те територије и померило границе своје моћне државе на север, значај Рама битно се променио. Он је тада изгубио своју основну одлику и улогу бранитеља околних области.

Одбрана границе

На средокраћу пута између Пожаревца и Великог Градишта, смештени на невеликој заравни која се једном својом страном уздиже изнад реке Дунав, налазе се очувани остаци древног утврђеног града необичног имена – Рам.

Та, по димензијама релативно мала фортификација, али истовремено драгоцен сегмент националног културног наслеђа, подигнута је на око тридесет километара североисточно од културног, просветног, привредног и административног средишта браничевског краја, Пожаревца, у селу које носи идентично име као и утврђење.

Узвишица на којој се у наше време налазе остаци рамског града представља богато археолошко налазиште, које обухвата више хронолошких периода. Познато је да је увзишица изнад Дунава најпре била насељена још у доба праисторије, да би током периода антике и средњег века доживела врхунац. Другим речима, постојање насеља на том локалитету може се пратити у времену дужем од неколико миленијума.

Није познато како је тај утврђени град добио необични назив. Легенда каже да је султан Бајазит II, обилазећи јединице, застао да се одмори на питомом брежуљку, који је пружао леп поглед на Дунав и на другу обалу, која је у то доба представљала територију Краљевине Угарске. Седећи тако на простирци, ихраму (врста ћилима), прича се да је уснуо. Када се потом пробудио осећао се као препорођен, чио и одморан. Легенда даље сведочи да је после тога моћни султан дао да се на том месту подигне утврђени град који је по ихраму и добио данашње име – Рам.

Историографска и археолошка истраживања указују на то да је по доласку Римљана у ове крајеве, насеље које се налазило на месту потоње фортификације постало интегрални део Лимеса (римске границе дуж обала Дунава), у непосредној близини античког утврђења Ледерата.

По досељавању, Словени у близини тврђаве формирају насеље, а крајем 9. века у извештајима угарско-бугарске провенијенције први пут помиње се тврђава Хором, што је претеча савременог назива локалитета и саме утврде.

Писани извори први пут помињу насеље и локалитет Рам као место сукоба Византије и Угарске у 12. веку, тачније 1128. године.

За браничевски Рам знамо да је почетком друге половине 15. века био слабо насељен и да је бројао свега 57 кућа. Због тога су становници били ослобођени харача и испенце, а плаћали су само саларију санџак-бегу. Међутим, та олакшица брзо је укинута. Како су угарски упади учестали, Турци су били приморани да боље организују одбрану границе. Они су у поменуте крајеве довели плаћене мартологе, којима су поверили читаву шајкашку службу на Дунаву. Намет становништву одмах се повећао, па су становници Храма поново подвргнути обавези да плаћају харач. У пролеће 1481. године умро је султан Мехмед II, па су Угри почели да спремају већи напад на Турке. Војска се окупила код Хараме, одакле је под командом Павла Кињижија, а уз помоћ деспота Вука, Дмитра Јакшића и београдског заповедника Розгоњија, прешла Дунав и разбила турску флоту, напала Голубац и запосела Браничево.

Познато је да је 1483. године по налогу султана Бајазит

та II, на граници са Угарском, подигнута по димензијама омања тврђава са топовским отворима, што је Рам учинило једном од првих артиљеријских тврђава на том подручју.

Османским освајањем Баната 1551–1552. године Храм је коначно изгубио сваку важност као погранични град. Очигледно је да је тврђава, подигнута ради одбране границе, била значајна непуних седамдесет година. Она ће свој статус делимично повратити много доцније, али више неће имати тако велику улогу као у време изградње.

Тврђава је била предмет интересовања многих путописаца из 16. и 17. столећа који су пролазили тим крајевима. Они је описују као веома јако и необично живописно утврђење. Утврђење је подигнуто на стени која се са северозападне стране стрмо спушта ка Дунаву. Саградили су је Турци како би оснажили одбрану границе између Смедерева и Голупца од честих оновремених угарских упада.

Стратешку важност утврђење је имало до 1521. године када је дошло до нагле експанзије османске државе у регије северно од реке Дунав. Оно је после тога изгубило значај као погранична тврђава.

У том релативно краткотрајном раздобљу, од свега неколико деценија, рамски утврђени град доживљава врхунац у војном, логистичком, трговачком и занатском погледу. Након што је Османско царство у време владавине султана Сулејмана Величанственог дубоко продрло у средњу Европу (Панонска низија), утврђени Рам постепено је губио на значају као погранично утврђење. У наредним вековима он се налазио дубоко у територији Царства, да би тек крајем 17. и повремено током 18. столећа у краћим интервалима донекле обнављао некадашњи значај.

Стратешко упориште

Прве детаљније описе рамске тврђаве оставио је турски путописац из 17. века Евлија Челебија. У периоду Кочине крајине тврђава је знатно оштећена због експлозије муниције до које је дошло 1788. године, када је читава аустријска посада изгинула, предвођена бароном Фон Лопрештијем, познатијим као херој од Рама.

Током 18. века, у аустро-турским ратовима, Рама је поново постао стратешки значајно упориште, а затим изнова замире до половине 19. века, када га Турци напуштају.

Рама има одлике артиљеријске тврђаве, а по начину грађења не разликује се битно од старијих остварења војне архитектуре, иако спољном обрадом зидова одсликава византијске традиције.

Утврђени Рама има основу неправилног петоугла, највеће дужине од свега 34 метра и ширине 26 метара. Град чини пет снажних кула сличних по архитектонској концепцији, али различитих основа које садрже четири нивоа (три спрата и приземље), по једна у сваком од темена, односно три на источном и две на западном бреду фортификације. Све куле су имале приземље и три спрата, док је на сваком спрату био по један отвор за топ. У град се улази кроз најзначајнију кулу – донжон, смештену у југозападном темену утврде.

Шетна стаза у оквирима бедема и кула са спољне стране имала је парапет са зупцима, чиме је обезбеђен заклон припадника оружане посаде и бранилаца града у случају опсаде.

Тврђава је неправилне петостране основе с кулама на угловима. Куле су различитог облика, али су истоветне по укупном одбрамбеном и архитектонском решењу. Имају приземље, два спрата и платформу оивичену зупцима, а на сваком спрату налазе се по три засведене топовске нише и зидано ложиште. Својом величином и изгледом издваја се улазна, донжон кула, која има три спрата и две платформе са зупцима. На бедеме се излазило зиданим степеништем, одакле се могло ући у куле. Око тврђаве је постојао и нижи спољни бред са скривеним путем, као и ров, преко кога се мостом ступало до капије.

Главну архитектонску иновацију примењену током подизања фортификације представљају посебно грађени топовски отвори распоређени у оквиру бедема и кула који указују на активну примену артиљерије у систему одбране.

Тврђава је грађена као типично војничко артиљеријско утврђење. Као грађевински материјал коришћени су ломљени камен помешан с кречним малтером и опека за сводове. Фортификација је опкољена с два мања спољна бедема и широким сувим шанцем, који се прелазио мостом смештеним код куле у југоисточном темену. На тај начин омогућаван је приступ простору између тврђаве и ниског бедема око ње. Ширина и дебљина бедема је различита – од 1,87 метара до 3,35 метара, а свим бедемима (осим на западном, који је окренут реци) на истом растојању од кула налазе се посебни отвори за топове. У централном делу тврђаве и данас су видљиви остаци старе џамије.

У раздобљу османске власти око тврђаве се развило цивилно насеље о чему данас сведоче остаци амама и караван-сараја. У централном делу тврђаве налазе се и остаци џамије.

Током првих деценија 19. столећа насеље и утврђени рамски град, баш као и оближње Велико Градиште, постају најзначајније српске извозне луке на доњем Дунаву. Као главни извозни производи јављају се свиње и житарице. Ту је функционисала и џумрухана (царинарница) чији је надзорник једно време био и Вук Стефановић Караџић.

Из Рама је 1804. године кренула и прва српска депутација, предвођена протом Матејом Ненадовићем, да од руског цара тражи помоћ за устанике.

Код Рама се 1817. године Карађорђе тајно пребацио у Милошеву Србију да би убрзо био убијен у Радовањском лугу крај Велике Планае по наређењу српског кнеза и сопственог кума.

Археолошка истраживања вршена су током 1980. године. Иако је релативно добро очувана, тврђава у Раму била је дуго изложена тихом пропадању у очекивању обимнијих рестаураторско-конзерваторских радова.

Тек у наше време, она је предмет извођења сложених мера заштите које за циљ имају обнову утврђеног града ради очувања, али и презентације. Рамски утврђени град обнављају српски стручњаци, средствима влада двеју земаља – Србије и Турске.

Идејни пројекат ревитализације рамске тврђаве урадили су стручњаци Републичког завода за заштиту споменика културе Београд и територијално надлежног Регионалног завода за заштиту споменика Смедерево, као и Архитектонског факултета у Београду на основу програма рада студената на примени савремених принципа у области заштите и ревитализације архитектонског и археолошког наслеђа.

Средњовековна тврђава Рама проглашена је за споменик културе од великог значаја за Републику Србију.

Приступ локалитету је дозвољен, иако тврђава још није ни инфраструктурно, ни туристички уређена. У подножју локалитета налази се викенд насеље, али смештајни објекти нису категорисани нити се о њима води евиденција. Основне атракције на којима се локалитет базира су археолошко налазиште Ледерат, караван-сарај и православна црква.

По окончању активности на заштити и презентацији рамске тврђаве она ће уистину представљати драгоцену туристичку дестинацију, која сведочи о богатој и турбулентној прошлости ових крајева. ■

Дејан РИСТИЋ

